

ואף זו היתה זכותו הגדולה של רבי יהושע מאיר רייכמאן ז"ל, שבכל התקופה הארוכה הזאת לשבתו בירושלים, כשבעים שנה, לא משה ידו מעבודת התחיה והבנין של הישוב הירושלמי שאותו אהב וחיבב במאד מאד, וצעד בצעד הלך אחריו, שמר עקבותיו וכיוון את דרכיו, ניהלו ופירנסו בימי רעה כבימי טובה עד זקנה ושיבה מופלגת, עד הגיעו לגבורות.

בימי חייו הברוכים קיפל שלשה דורות בישוב הירושלמי שאותו שרת באמונה בעסקנותו הציבורית, ועמד במחיצתם של גאוני הדורות, הרועים הנאמנים של עדת ד' יושבת ירושלים, אשר מהם גם קיבל תורה ודעת: רבי מאיר אוירבאך הרב מקאליש שהיה רב ואב"ד ירושלים וקבע לו גם בית מדרש לתורה; רבי שמואל סאלאנט רבה ומנהיגה של ירושלים כשבעים שנה; רבי אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת) הרב ממיר ורב ירושלים; רבי חיים ברלין בנו של הנציב מוולוז'ין — רב ירושלים. ורבי אברהם יצחק הכהן קוק, רב ירושלים ורב ראשי לארץ-ישראל, זכר כולם לברכה; ויבדלו לחיים טובים מרן הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א הרב הראשי לארץ-ישראל, ומרן הגאון רבי צבי פסח פראנק שליט"א הרב ואב"ד של ירושלים. ומגדולי הרבנים הספרדים הראשונים לציון: רבי יעקב שאול אלישר, רבי אליהו משה פניוץ, רבי חיים אלישר ורבי יעקב מאיר, זכר כולם לברכה; ויבדלו לחיים טובים מרן הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי לא"י וראשון לציון, ועוד מגדולי הדורות והדור אשר עמד במחיצתם בתקופת חייו ופעולותיו.

פרשת חייו של האיש המורם הזה, תולדות בית אבותיו, קורות חייו ותולדות ביתו ומשפחתו הענפה, פעולותיו ומפעליו לכלל ולפרט, הם פרקי חיים של הישוב הירושלמי בתקופה של שבעים שנה, וכדאי לייחד עליהם את הדיבור בעת אשר אנו מעמידים לו זכרון לדור ולדורות.

א. תולדותיו לבית אבותיו.

רבי יהושע מאיר רייכמאן ז"ל נולד בביאליסטוק ביום ה' דחנוכה כ"ט בכסלו, בשנת ה' תבר"ך, לאביו רבי נתן ברבי שלמה רייכמאן ואמו אסתר בת הרב רבי יצחק-ל בריקר, מדייני ורשה.

אבות ררבי נתן.

מעטות הן הידיעות אשר בידינו על אבותיו של רבי נתן ברבי שלמה, אביו של רבי יהושע מאיר, תולדותיו ומוצאו ויחס בית אבותיו. מבני דורו ובני עירו של רבי נתן לא נשארו עוד בירושלים אנשים שאפשר היה לקבל מהם פרטים וידיעות כאלה. גם רבי יהושע מאיר בעצמו לא דאג מימיו לאסוף פרטים וידיעות על מוצאו ויחסו המשפחתי. אולם מהמעט שעלה בידינו בכל זאת לקבל, יסופר בזה:

יליד ורשה מגזע חסידים.

רבי נתן היה יליד ורשה מגזע חסידים. אביו רבי שלמה היה רבן של חסידים, אדמור. וחמשה אחים היו לו וגם הם היו אדמורים ומנהיגי חסידים. וארבע אחיות היו לו לרבי נתן בורשה שנודעו אחר כך לעשירות מופלגות. רק הוא רבי נתן לא הגיע למדרגת אחיו ב„חסידות“ ולא למדרגת אחיותיו בעשירות. אמו מתה עליו בילדותו, ואביו שנשא אשה אחרת, מת גם הוא בעודו בנעוריו. רבי נתן שאף מאד ללמוד תורה ולהגיע לדרגת אביו ואחיו. אולם האם החורגת לא נתנה לו להשיג את מאוייו והיא רצתה למסור אותו לשוליא דנגרא או מלאכה אחרת.

בימים ההם שלטו ברחוב היהודים ברוסיה „החוטפים“. אלה היו חוטפים מנערי ישראל ומוסרים אותם לצבא הרוסי כדי לספק את מיכסת הנפשות שהוטלה על היהודים לתת למלכות ניקולי הראשון, והבחור נתן דנק, מכיון שפורש ממשפחתו המיוחסת, היה בסכנה להיות „נחטף“, ויש אומרים שבאמת נחטף, אלא שהצליח להימלט מידי חוטפיו וברח מורשה.

ביאליסטוק ה„מתנגדית“ אוספת אותו.

בלי פרוטה בכיס להוצאות הדרך, הלך הבחור נתן ברגל מעיר לעיר, לן בכל מקום בבית הכנסת, מקבל אוכל מאנשים רחמנים ונשים צדקניות. נח ימים מספר וממשיך בדרכו הלאה עד אשר הוא בא לביאליסטוק ובה הוא מוצא מגן ומחסה אצל המתנגדים-הפרושים ההולכים בשיטת הגר"א ותלמידיו. ואף הוא נעשה לפרוש-חסיד הדבק בתורת הגר"א ומנהגיו בדבקות יתירה,

נתן האופה.

למרות רצונו הכביר של נתן לשקוד על התורה יומם ולילה ולעשותה אומנתו, ואם לא יכול היה להגיע לדרגת „חסיד“ כאביו ואחיו יהיה ל„פרוש-חסיד“ ההוגה בתורת ד' יומם ולילה — לא עלה חפצו בידו והוא נאלץ לחפש לו עבודה ומלאכה לפרנס בה את עצמו, ויבחר במלאכה שהיא גם חכמה, מלאכת אפיית לחם. (רדיית הפת היא כידוע חכמה ואינה מלאכה — שבת קי"ז.) וילמד נתן את המלאכה ויאהב אותה ויחזק באומנתו באמונה ועד מהרה יצא לו שם טוב גם בתור ירא שמים וגם בתור פועל צדק. נאמן במלאכתו, וכדרך הימים ההם קיבל את הכינוי: „נתן האופה“. בשם זה נודע ונתפרסם בביאליסטוק והסביבה, ובשם זה החזיק גם כל ימי שבתו בירושלים עיר הקודש.

בן שמונה עשר לחופה.

כשגדל נתן והגיע לפרקו החלו אנשי ביאליסטוק לדאוג להשיאו אשה ולא ישב רווק בכרך. אף הוא רצה בכך. ולרבי יצחק-ל הכהן בריקר, אחד מדייני ורשה, היתה בת ושמה אסתר שהיתה חלשה בגופה, ולה אחים עשירים מוואשילקובה הסמוכה לביאליסטוק שהיו ידועים גם לבעלי השפעה בכל הסביבה, ותהי אסתר בבית אחיה, וימצאו השדכנים כי זהו זוג יפה. נתן האופה, הבחור העני, לא יסרב לקחת את אסתר בת הדיין ואחות האחים העשירים, גם אם איננה בריאה ביותר. ונתן באמת לא סירב, הוא הסכים להיות חתנו של הרב הדיין מורשה יותר משהסכים להיות גיסם של האחים העשירים מוואשילקובה, וגם רבי יצחק-ל בריקר שידע את יחוסו של נתן האופה, וגם האחים העשירים אשר הכירו אותו מקרוב — הסכימו לשידוך ויאמרו לדבק טוב, ובשעה טובה ומוצלחת נכנס נתן האופה לחופה עם אסתר בת רבי יצחק-ל בריקר הדיין מורשה.

צדיק באמונתו — אומנתו — יחיה.

ותלך אסתר לרבי נתן את יעקב יהודה, את יהושע מאיר ואת נח זאב ובת אחת שמתה על פני אביה בנעוריה. ורבי נתן האופה ממשיך בעבודתו-אומנתו גם אחרי נשואיו עם אחותם של האחים-הכהנים-העשירים מוואשילקובה, בני רבי יצחק-ל בריקר. הם אמנם ניסו להעבירו מאומנתו למסחר ולעסק „יותר מכובד“

מאפיית לחם ומכירתו, עסק שהצריך גם את עזרת האשה והבנים. אבל הם לא הצליחו בזה. יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך, (תהלים) אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא (חז"ל) — אמר רבי נתן, והאמין בזה בכל לבו ונפשו, ובאמונתו זו נשאר כל ימי חייו.

אין חכם כבעל הנסיון.

בימים ההם, בשנת תרל"ד, נתפרסם ברוסיה חוק הצבא החדש, ופקידי הממשלה החלו לרשום בספרי הפקודים את כל הגברים והילדים בכלל, כדי לדעת על פיהם את הזמן שבו יגיע פרקם להקרא לעמוד למבחן הצבא. רבי נתן האופה שהיה מלומד נסיון ממה שעבר עליו בבחרותו, כאשר עמד להיות נחטף לצבא הצאר ניקולאי הראשון, משראה שבניו גדלו, אמר: אין סומכין על הנס, דלאו בכל יומא מתרחש ניסא, ואם אני ניצלתי, מי יודע אם בני ינצלו גם הם? ולכן החליט בדעתו לצאת את מדינת רוסיה. אבל לאן הולכים?

והיו לפניו שתי דרכים: אחת המוליכה „לארצות הברית" זו אמריקה וניו-יורק החדשה אשר לשם פנו בימים ההם רבים מיהודי רוסיה ו„עשו חיים" חיי שעה, ואחת „ארצות החיים" זו ארץ הקודש וירושלים הישנה אשר לשם הלכו יהודים זקנים ובאים בימים כדי לגמור את חייהם עלי אדמות ולזכות לחיי העולם הבא.

הנאמן לתורת הגר"א.

קרוביו ובני משפחתו העשירים השיאו לו „עצה הוגנת", כי ילך לאמריקה. מאחי אשתו כבר הלכו לשם והם רצו להעביר גם את רבי נתן וביתו לשם. אבל הוא לא רצה בזה ולא הסכים להם גם כאשר בקשו ממנו לתת על ידם את אחד או שנים מבניו.

בימים ההם צלצלו עוד בערי רוסיה ומדינות ליטה ופולין הרי עליית הגבורה של תלמידי הגר"א אשר הכו גלים ביחוד בקרב הפרושים המתנגדים. בערים שונות נראו כבר נצני הגעגועים ל„חבת ציון" ו„חובבי ציון" שהעיר ביאליסטוק היתה להם אחר כך למרכז חשוב וניכר. ולבו של רבי נתן נמשך לארצות החיים, לארץ ישראל ולירושלים, ולא לארצות הברית; לאמריקה ולניו-יורק. את הדבקות החסידית, מורשת אבותיו שהיתה טבועה בנשמתו, לא עזב גם אחרי אשר עבר לפרושים המתנגדים, ובכל חום לבבו ועומק נשמתו דבק בהגר"א ותלמידיו וכל דבריהם היו קדושים לו, ואם הגר"א ציוה לתלמידיו לעלות לארץ-ישראל והם גם מסרו את נפשם על קיום

[מקור]

דבריו ועלו—ראה גם הוא את עצמו מחויב לעשות כן, וכשהגיעה שעת ההכרעה, הכריעה ארץ-ישראל את הכף והוא עלה.

[מקור]

ניווג שני.

בינתיים מתה על רבי נתן אשתו הראשונה, אסתר בת הרב רבי יצחק-ל בריקר, שהיתה חלשה בגופה וחולנית. וינחם רבי נתן ויקח לו לאשה את מרת גיטל בת ר' מנחם שנתאלמנה אף היא מבעלה הראשון שהיה עשיר והיא ירשה אותו. ויקחה רבי נתן אף ביתו, אותה ואת בניה מבעלה הראשון, וגם את חמותה — אם בעלה הראשון — הכניס לביתו וידאג לכל מחסוריה, מהרכוש שהכניסה לו אשתו השניה.

[מקור]

חס ושלום שרבי נתן לקח את האלמנה העשירה לשם ממונה. הוא לקח אותה לשם ארץ-ישראל, כדי שיהיה לו כספה להוצאות הדרך לעלות לארץ-ישראל. אשתו השניה, מרת גיטל, או גיטליה, אשר נודעה אחר כך בירושלים לצדקנית, סמל היושר והצדק ובעלת מעשים טובים, היתה אשה כשרה שהסכימה לרצון בעלה לעלות לארץ ישראל, ורבי נתן לא אחר לעשות את רצונו ויקם הוא וביתו ויעל לארץ ישראל. ורבי נתן בן ארבעים ושש שנה ואשתו מרת גיטל בת ארבעים וארבע בצאתם את ביאליסטוק, עלתה לארץ ישראל, והי הדבר לפלא ולתימה לכל יושבי ביאליסטוק.

פרשת לך לך.

ויקח רבי נתן את אשתו גיטליה ואת בניו יעקב יהודה ויהושע מאיר ונח. זאב מאשתו הראשונה אסתר, ואת בני אשתו גיטליה מבעלה הראשון, בהם הבחור משה, שהיה בן גילו של יהושע מאיר בנו. (ונודע אחר כך בירושלים בשם ר' משה ינובסקי, יצא כמה פעמים לחו"ל כשד"ר ונפטר בשיבה טובה בירושלים, בשנה אחת עם רבי יהושע מאיר רייכמאן), ואת הבנים המשותפים להם, בהם הילד שלמה לייב (המכונה היום ריצמונד), וגם את חמותה של אשתו, אם בעלה הראשון, ביחד כעשר נפשות ואת כל רכושו, הרכוש אשר רכש לו מעבודתו והרכוש אשר הכניסה לו אשתו השניה, ויפרד מאנשי העיר אשר בקרבם מצא מגן ומחסה, ויקם וילך, כדרך שהלכו בימים ההם: ברגל, בעגלה, במסילת הכרוז, במידה שהיתה כבר, עד עיר החוף אודיסה, ומשם באנית קיטור או אנית מפרשים עד קושטא-

קונסטנטינופול, העיר הבירה של הממשלה התורכית השולטת בארץ הקודש ובירושלים, ומשם שוב באנית מפרשים לחוף יפו, ועם העליה לחוף יפו, בסירה בין גלי הים הסוערים עוד מימי יונה הנביא, ישר לירושלים מתוז חפצו, בעגלה, בדרך החדשה אשר זה עתה נסלה בידי השלטון התורכי, עד לשער יפו אשר בחומה המערבית המקיפה את ירושלים. יותר לא יכלה העגלה ללכת כי החומה היתה סגורה מכל צד (הפרצה על יד שער יפו טרם היתה אז), ורק דרך השערים יכלו להכנס אליה ברגל, ורק בשעות היום מזריחת החמה ועד שקיעתה שאז היו ננעלים על מסגר, והשומר — איש הצבא העומד על יד השער מבפנים — לא פתח את השער לדופקים מאחרי שקיעת החמה ועד זריחתה, והמאחר לבוא אל השער נשאר ללון על יד השער מבחוץ כל הלילה.

ברוך דיין האמת — ומציב גבול אלמנה, משהגיע רבי נתן ל„צופים“, מקום שמשם רואים את ירושלים וראה אותה בחורבנה, באבלה ובשוממותה, ישב לארץ, התייפח בבכי מר, עד אשר עיניו ירדו דמעות כמים, ואמר:
צִיּוֹן מְדַבֵּר הִיָּתָה, יְרוּשָׁלַם שְׁמָמָה. (ישעיה ס"ד ט')
כָּלָה ד' חֲמָתוֹ שֶׁפָּךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיֵּצֵא אֶשׁ בְּצִיּוֹן וַתֵּאכֶל יְסוֹדוֹתֶיהָ.
(איכה ד' י"א)

קרע את בגדו כדין ובירך: ברוך דיין האמת!
אחר התאושש, נשק את אבני אדמת הקודש, חיבק וליטף את עפרה ואמר:

כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיךָ וְאֶת עֲפָרָהּ יְחַנְּנוּ. (תהלים קיב ס"ו)
ומשנשא את עיניו וראה את קבוצות הבתים החדשים הפזורים על פני השדה, חבויים בין חגוי הסלעים והטרשים ונוצצים מבין רוכסי ההרים המקיפים אותם, כאותן שיני-החלב הראשונים בחניכי תינוק בן שנה, וכאותן שערות-המשי הראשונות, הנראות בלחייו של בחור שהגיע לפרקו; משראה את בתי „משכנות שאננים“ על שם יהודה טורה על הגבעה שממול הר ציון, את בתי „נחלת שבעה“, כחמשים במספר, לא רחוק משער העיר, ואת הבתים הראשונים של חברת „מאה שערים“ בין סלעי המגור של „כרם כדכוד“, ומשהוגד לו כי אלה הם בתי היהודים הראשונים אשר פרצו ויצאו אל מחוץ לחומה, זלגו שוב עיניו דמעות של שמחה, ויקם על רגליו וירם את ידיו בתודה לר' אלקי ציון וירושלים ויברך:
ברוך מציב גבול אלמנה!